

Тематичний випуск

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ вищої освіти України у контексті Болонського процесу

Теоретичний
та науково-методичний часопис
«Вища освіта України»

№ 3 (додаток 2)
Том 2

2012

ISSN 2078-1016

**ТЕОРЕТИЧНИЙ
ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
«Вища освіта України»
2012, № 3 (додаток 2), Том 2**

**Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України
у контексті Болонського процесу»**

УДК 378.1

Свідоцтво про Державну реєстрацію серія KB № 5049
від 11 квітня 2001 р.

Перереєстровано 26 січня 2011 року (протокол ВАК України № 1-05/1)
Фахове видання у галузі педагогічних та філософських наук

**ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР –
Андрущенко В.**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- Бакіров В.
- Євтух М.
- Згуровський М.
- Зязюн І.
- Кочубей Н.
(заст. гол. ред.)
- Кремень В.
- Луговий В.
(перший заст. гол. ред.)
- Михальченко М.
- Онищенко О.
- Онкович Г.
(заст. гол. ред.)
- Півняк Г.
- Смолій В.
- Степко М.
- Таланчук П.
- Тацій В.
- Самчук Я.
- Шемшученко Ю.

**РЕДАКЦІЙНА РАДА
ТЕМАТИЧНОГО ВИПУСКУ:**

- Калашнікова С.
(відп. викон.)
- Горбунова Л.
- Гриценко М.
- Корольов Б.
- Левшин М.
- Слюсаренко О.
- Таланова Ж.

Засновники:

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут вищої освіти НАПН України
Видавництво «Педагогічна преса»

Рекомендовано до друку

Рішенням Вченої ради Інституту вищої освіти НАПН України
(протокол № 7/10-3 від 13 вересня 2012 року)

Літературний редактор **В. Коробко**
Комп'ютерне верстання **Н. Грехової**
Формат 80x84/8. Ум. друк. арк. 15,4.
Тираж 300 пр. Зам. 224

Адреса редакції: 01014, м. Київ, вул. Бастіонна, 9,
Інституту вищої освіти НАПН України
Тел. / факс: +38-044-28-668-04

Передплатний індекс – **23823**

Виготівник

ДП «НВЦ «Пріоритети»
01014, м. Київ, вул. Командарма Каменева, 8, корп. 6
тел./факс: 254-51-51

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 3862 від 18.08.2010

<i>АХМЕДОВА О. О.</i> Оптимізація самостійної роботи студентів з іноземної мови з урахуванням індивідуальних потреб	60
<i>КОТЕНКО О. В.</i> Сучасний викладач іноземної мови вищого навчального закладу: професійно-особистий аспект	62
<i>КОВАЛИК Н. В.</i> Основні положення концепції викладання іноземних мов у Львівській комерційній академії	65
<i>ГОНЧАРОВА Н. Г., СВИТЛИЦЬКИЙ А. О.</i> Сучасні форми організації самостійної роботи студентів при підготовці майбутніх лікарів	69
<i>ДЯК Т. П.</i> Мотиваційний аспект як один із шляхів інтенсифікації процесу вивчення іноземної мови студентами лісотехнічного профілю	71
<i>МУРАНОВА Н. П.</i> Обґрунтування концепції фізико-математичної доуніверситетської підготовки старшокласників	74
<i>КУЗЕМКО Л. В.</i> Формування готовності майбутніх вихователів до індивідуалізованої роботи з дітьми дошкільного віку	78
<i>ЗАДКОВА О. В.</i> Організація процесу теоретичної підготовки курсантів-пілотів	81

РОЗДІЛ 7. ФОРМУВАННЯ СТУДЕНТОЦЕНТРОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИЩІЙ ОСВІТІ

<i>ЧЕРКАШИНА Т. В.</i> Культура взаимоотношений в професійній діяльності преподавателя высшей школы	84
<i>ЛЕСИК Г. В.</i> Принцип наступності в гуманітарній освіті	87
<i>ОСТРОВЕРХ О. О.</i> Гуманізація освітнього процесу у вищих навчальних закладах МНС України	90
<i>ГУЛЬКО О. В.</i> Філософський аналіз сучасної моделі освітнього проектування	93
<i>СІНЕЛЬНИКОВА Н. О.</i> Періодизація розвитку педагогічної думки в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)	96

РОЗДІЛ 8. СОЦІАЛЬНИЙ ВИМІР ВИЩОЇ ОСВІТИ

<i>МИХАЙЛИШИН Г. Й.</i> Провідні тенденції модернізації освіти в Україні	99
<i>ДОВГОДЬКО Т. І.</i> Розвиток системи підготовки іноземних студентів в Україні	102
<i>ЧАГРАК Н. І., ГРИТЧУК Г. В.</i> Основні тенденції та перспективи розвитку академічної мобільності у сфері вищої освіти України	104
<i>ЧОРНОЙВАН Г. П.</i> Досягнення України в модернізації аспірантури з урахуванням Болонського процесу	109
<i>ЗАХАРЧУК К. О.</i> Політика українських університетів у сфері іноземних мов як трансформуючий елемент у забезпеченні якості освіти	113
<i>КАРАПЕТЯН А. О.</i> Досвід функціонування європейської вищої школи як ключ для розуміння рішення проблем вищої школи України	116
<i>ГОРБАЧУК-НАРОВЕЦЬКА О. В.</i> Філософська освіта в постболонській Європі: втрати та здобутки	119
<i>СИТНИК О. І.</i> Розвиток освіти в Ірландії: стан дослідженості проблеми	122
<i>ПЕТРИЧЕНКО Н. С.</i> Професійна іншомовна підготовка майбутніх фахівців в умовах інтеграційних процесів	125
АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК	128

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ МНС УК

УДК 371.1

ОСТРОВЕРХ Ольга Олександрівна
кандидат педагогічних наук, доцент,
начальник кафедри наглядово-профілактичної дії
Національний університет цивільного захисту Укр

Анотація

Стаття присвячена питанню гуманізації навчально-виховного процесу в вищих навчальних закладах України.

Ключові слова: гуманізація; гуманітаризація; освітній процес.

Summary

The article is devoted the question of humanizing educational process in higher educational establishments of Ministry of Extraordinary Situations of Ukraine.

Key words: humanizing; humanitarizaciya; educational process.

Постановка проблеми та її актуальність. Процеси державотворення, що відбуваються в Україні сьогодні, спричинили істотні перетворення в системі освіти. Вищий навчальний заклад МНС повинен не просто дати курсантам (студентам, слухачам) той чи інший обсяг знань і умінь, а й сформувати таку людину, яка здатна творчо мислити, приймати рішення, виробити свою позицію в житті, свій світогляд, ставлення до себе та інших і вміння адаптуватися до умов життя. Це відповідно вимагає зміни стратегії управління процесом навчання, за якою акценти переносяться на особистість як суб'єкт навчальної діяльності. Тому постала проблема перебудови і підвищення ефективності педагогічного процесу. У зв'язку з цим освіта одержує нові філософські й методологічні передумови: демократизацію, індивідуалізацію, свободу творчості, що включаються безпосередньо до поняття гуманізації як способу, засобу формування цінностей. За умови гуманізації освіти, іншими словами, при побудові освітніх систем, спрямованих на забезпечення прав особистості, на розвиток, самовизначення й визнання її самоцінності, змінюється ціннісна парадигма, у якій домінуючими стають морально-етичні цінності.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню проблеми. Загальнопедагогічні проблеми гуманізації освітнього процесу висвітлюються у працях сучасних педагогів (О. Абдулліна, М. Берулава, О. Близнюкова, А. Бойко, О. Бондаревська, Н. Бурмістрова, Р. Голубнича, В. Добринін, І. Зязюн, В. Загвязинський, М. Євтух, Н. Єфремова, І. Кобиляцький, Т. Кухтевич, К. Лемківський, В. Лозова, В. Луговий, Д. Маляр, Н. Маляр, О. Міронов, Г. Троцько, І. Трубавіна, Ю. Паріжний), які відзначають пріоритетність цілей всебічного розвитку особистості майбутнього фахівця.

Психологічні основи гуманізації освітнього процесу досліджувались Л. Виготським, О. Вербицьким, М. Каганом, Т. Кузнецовою, В. Лекторським, О. Матюшкіним, О. Саленко, І. Смолюк та ін.

Важливий внесок у розробку проблеми засобів гуманізації освітнього процесу, формування гуманістичних цінностей особистості студентської молоді зробили Ш. Амонашвілі, А. Бакалець, С. Бондаревська, С. Гончаренко, О. Гриньов, М. Добрускін, А. Донцов, І. Зязюн, Б. Кваша, Ю. Мальований, Є. Петров, І. Соколова, В. Сухіна, О. Сухомлинська, та ін.

Виклад основного матеріалу. Зміна пріоритетів життя, коли людина повинна стати найвищою соціальною цінністю, гармонійною часткою суспільства, духовно, інтелектуально і фізично розвиненою особистістю, ставить особливі вимоги до освіти і зумов-

лює її мету на сучасному етапі. За освіту» серед основних принципів організму, а Державна національна пр («Україна ХХІ століття») виділяє пр зації і гуманітаризації освіти.

Поняття «гуманізація» і «гуманіт ввійшли в науковий обіг у різний час жали універсального, усіма визначен Термінологічна невизначеність приз що ці поняття нерідко змішуються, н прямо протилежних значень, тлумач

На межі 80–90-х років минулого гуманізація розглядався як один із п ляду (в тому числі моралі), в основі я реконання у безмежних можливостях. її здатність до вдосконалення, до в волі та захисту громадянських пра права на щастя й задоволення потр які мають бути кінцевою метою гр ності. Громадська діяльність створ емоційних переживань, а зміна пс вальній діяльності та спілкуванні фор (студентів, слухачів) гуманне ставлен бистості та її вчинків.

Вчені по різному визначають поня О. Барно зазначає, що гуманізація – людини як особистості, яка має праг своїх особистостей та їх реалізацію в вердження свого місця в житті [2, с. 6 визначає, гуманізацію – як сукупність гносеологічних, психологічних, соціаль дидактичних поглядів, що визначають вищих навчальних закладів у підготот майбутнього фахівця як творчої особи

У найбільш загальному вигляді під п зуміється «глобалізація в трансляції кул чи, іншими словами, «іманентно вла освіти» спрямованість на «повагу до лю активізацію її навчальної діяльності як с ня», що вимагає включення «таких рес прагнення, знання й уміння» [12, с. 4]. П редбачає докорінне переосмислення сут освіти, що всебічно забезпечує права : розвиток, самовизначення й визначен ності. Для розв'язання проблем гумані чається постановка й вивчення декількс аспектів, у тому числі соціального, філо оретичного, педагогічного та ін., але та дяться в тісному взаємозв'язку.

Гуманізація – поняття, яке відобраз багатопланове явище, пов'язане з проблем докорінного реформування о редбачає механічного збільшення к

н гуманітарного циклу, що включаються до нав-
юго процесу. Як зазначає М. Каган, вища шко-
магає «такого розвороту», «при якому ми б ди-
я на студента не як на «майбутнього фахівця»,
на майбутню освічену людину, яка гарним
цем, звичайно, повинна бути, але це тільки
її цілісного буття» [7, с. 14].

тже, **гуманізація освіти** – соціально-педа-
гій феномен, що відбиває сучасні суспільні тен-
ї у побудові й функціонуванні системи освіти.

гність даного феномена виявляється на перети-
декількох значеннєвих координат. Насамперед гу-
ація освіти являє собою **процес**, спрямований на
ток особистості як суб'єкта творчої праці, пізнання
кування. Гуманізація становить найважливішу ха-
ристику способу життя педагогів і вихованців, во-
ипускає, справді, людські (гуманні) відносини між
в педагогічному процесі. Нарешті, гуманізація –
звий елемент нового педагогічного мислення, що
є погляд на характер і суть навчально-виховного
су, в якому і педагоги, і вихованці – суб'єкти роз-
своєї творчої індивідуальності.

ровідна ідея гуманізації освіти – розвиток актив-
орчих можливостей людини, її інтелектуально-
льної волі. Вона обумовлює мету як загальної,
професійної освіти, а її реалізація вимагає умов
юзвитку й збагачення пізнавального, емоційно-
зого і морального потенціалу особистості.

. Добриніна і Т. Кухтевич зазначають, що гу-
ація освіти передбачає відхід вищої школи від
итарної педагогіки, з її ставленням до студента
пасивного об'єкта впливу, й оволодіння повною
с педагогікою співробітництва, заснованою на
ному спілкуванні викладачів і студентів як рівно-
них суб'єктів навчальної діяльності [5, с. 70].

арешті, гуманізація освіти припускає і перехід
равжнього наукового управління вищими навчи-
ми закладами, заснованого на знанні особли-
й регіону, у якому знаходиться вищий навчаль-
заклад, його творчого потенціалу й можливос-
а також кон'юнктури на ринку фахівців, що буде
ти все більший вплив на функціонування вищої
и. Саме тому процес гуманізації у вищих нав-
них закладах невіддільний від усіх суспільно-
ичних, соціальних і економічних перетворень у
му суспільстві [5, с. 71].

ажливими методичними аспектами гуманізації
ї освіти, на думку вчених Н. Єфремової і Н. Ма-
[6, с. 38], постають: забезпечення здатності ви-
освіти формувати інтелектуальний потенціал
з урахуванням змін у виробництві, науці, техніці,
маційній і комп'ютерній технології; формування
лулювання запиту на інтелектуальний товар з
ванням багатоступеневої форми підготовки
аврів, спеціалістів, магістрів; створення систе-
віти, відповідної потребам ХХІ сторіччя.

анізацію вищої освіти необхідно розглядати,
и погляд, як створення умов для самостверд-
самовираження і саморегуляції людини, для
відносин між особистістю і соціумом, за-
їх усебічного й різноманітного розвитку.

а викладача гуманітарних дисциплін у вищо-
ому закладі МНС України – послабити
ний крен у мисленні сучасного фахівця,
ого на людські цінності. Вища школа
таку освіту, яка б надалі дала мож-
ся самостійно, стимулювати у курсанта
лухача) потребу в самоосвіті й самовдос-
власного духовно-інтелектуального ро-
зширення освіченості й становлення
ності. Надзвичайний динамізм сучасної
стрімка зміна техніки й технології), процес
нтелектуальної творчості диктують не-
ормувати не «вузівського» фахівця, а
розвинену особистість. При гуманізації ви-
ацент переноситься на особистість кур-

санта (студента, слухача), що обумовлюється індиві-
дуалізацією навчання, чи так званім особистісним
підходом, оскільки навіть оволодівши досить вели-
ким багажем знань у певній галузі, оцінити їх зна-
чушість здатна лише особистість розвинена, орієнто-
вана на високі цінності й ідеали. Особистісний підхід
передбачає повагу до гідності студента, розуміння і
прийняття його цілей, установок, «створення макси-
мально сприятливих умов для розкриття особистості
в її всебічному самовизначенні й саморозвитку» [3,
с. 154] чи, як зазначає Д. Чернишов, «її прав на волю,
щастя, соціальний захист, на розвиток та вияв її
здібностей, індивідуальності» [13, с. 12].

Таке розуміння гуманізації припускає зміну цілей
усього громадського життя, висунення на перше
місце розвитку особистості, виявлення й удоскона-
лення всіх особистісних потенціалів. Зрештою, гу-
манізація регулює різноманітні відносини особис-
тості й соціуму і покликана служити засобом
розв'язання їхніх зіткнень. На думку М. Берулави, гу-
манізація спрямована на «створення таких форм,
змісту і методів навчання й виховання, які забезпечу-
ватимуть ефективно розкриття індивідуальності – її
пізнавальних процесів, особистих якостей, за яких
вона хоче вчитися, буде особисто зацікавлена в то-
му, щоб сприймати, а не відштовхувати вплив» [8, с.
9]. Таким чином, студент з «технологічного об'єкта»
навчання повинен стати його суб'єктом, і це вимагає
перегляду і докорінного реформування всього про-
цесу освіти, її перетворення на основі іншої логіки –
«орієнтованої на виявлення й реалізацію не розчле-
нованої цілісності розвитку духовних і духовно-прак-
тичних здібностей людини, яка трансформує і тим
самим пізнає предметність свого буття» [10, с. 17].

Процес гуманізації вищої освіти тісно пов'язаний з
вирішенням проблеми створення соціального капіта-
лу нації, надзвичайно важливої проблеми для будь-
якої країни, як у часи її соціально-економічного про-
гресу, так і в періоди економічного занепаду. На жаль,
усвідомлення цього у нас відбувається дуже повільно
і зумовлене цілим рядом причин. По-перше, це спад-
щина, яка дісталася нам від минулої системи господа-
рювання й успадкованої системи освіти. Кризові тен-
денції в економіці і в системі підготовки кадрів обумо-
вили деформацію ціннісних орієнтацій і трудових мо-
тивацій. Вони пов'язані з відчуженням безпосередніх
виробників від умов і результатів праці, від участі в
соціальних, політичних процесах у суспільстві. У пе-
рехідній економіці України інтелектуальний потенціал
країни теж зазнав великих втрат. Тому головною ме-
тою гуманізації вищої освіти має стати формування
нового економічного й політичного мислення, утверд-
ження нового соціального статусу особистості, усві-
домлення того, що головним стратегічним ресурсом
нації є її соціальний, інтелектуальний капітал [9, с. 39].

Ю. Паріжний [11, с. 13] зазначає, що під гумані-
зацією розуміються процеси: гармонізації, удоскона-
лення, олюднення всієї системи відносин (студент –
студент, студент – викладач, студент – адміністрація,
викладач – викладач, викладач – адміністрація),
формування системи відносин на основі солідар-
ності й співробітництва; створення сприятливого мо-
рально-психологічного клімату в макро- і мікро ко-
лективах; демократизації навчального процесу; де-
монтажу адміністративно-командної системи уп-
равління життям вищого навчального закладу і
заміни авторитарних методів управління демокра-
тичними; оволодіння викладачами й співробітниками
формами й методами педагогіки «співробітництва».

Ці процеси дозволяють усвідомити специфіку
діяльності, спрямовану на гуманізацію навчального
процесу й гуманізацію системи відносин, і структуру-
вати їх [11, с. 13].

Гносеологічною основою гуманізації вищої освіти
є системна єдність і взаємодія трьох наукових скла-
дових: гуманітарної, загальної та спеціальної, що

включають у себе науки про природу, суспільство й людину, науки, що пов'язані єдністю своїх гносеологічних, гуманістичних і етичних основ, спільністю головних завдань усієї науки – служінню інтересам людини й людства взагалі.

Соціокультурною основою гуманізації освіти є єдність освіти з наукою й культурою – матеріальною, духовною і політичною. Ці структури у своєму взаємозв'язку здійснюють цілісне, різнобічне формування і динамічний розвиток особистості, а через нього – і формування всього суспільства, забезпечуючи соціальний і культурний прогрес [4, с. 6].

Інноваційна концепція розвитку вищого навчального закладу МНС України включає три основні аспекти: активізацію внутрішнього джерела розвитку, управління процесом освітніх нововведень, інноваційне навчання. В умовах демократизації суспільства вищий навчальний заклад МНС України стає не стільки об'єктом управління, скільки суб'єктом діяльності. Тому у своєму розвитку він має спиратися не на зовнішні стимули, а на внутрішнє джерело, на вивільнення власної енергії та ініціативи. Таким джерелом є творчий інноваційний потенціал науково-педагогічної інтелігенції. Інноваційний шлях розвитку означає перехід від спонтанних, періодичних нововведень до нововведень як «засобу життя», нововведень продуктованих самим вищим навчальним закладом. Управління інноваційним процесом у вищому навчальному закладі припускає як прогнозування майбутніх потреб розвитку, так і поточне регулювання всього ходу освітніх інновацій. Важливим моментом в управлінні є використання соціально-психологічних методів, спрямованих на розвиток і стимулювання інноваційної активності викладачів, формування сприятливого інноваційного клімату у вищому навчальному закладі. Третій аспект – інноваційне навчання – будується на взаємодії двох ключових принципів: передбачення й активної участі в навчанні самих курсантів (студентів, слухачів) – і дозволяє виробити в майбутніх фахівців загальний підхід до поведінки в непередбачених ситуаціях.

Інноваційна концепція розвитку вищого навчального закладу МНС України, базуючись на активізації особистісного, творчого потенціалу, несе в собі значення навантаження гуманізації освіти, оскільки метою й засобом досягнення всіх інноваційних перетворень у вищому навчальному закладі МНС України є найбільш повне розкриття творчих можливостей людини.

По-справжньому повноцінно гуманізація освіти буде виявлятися лише в тому випадку, якщо поряд із наявністю відповідного світогляду й стилю спілкування зі курсантами (студентами, слухачами) педагог буде мати конкретні прийоми навчання, що розкривають щире турботу викладача про успіхи учнів у навчанні. Якщо виходити з аналізу принципів навчання, то стає очевидним, що деякі з них безпосередньо переслідують цілі гуманістичного характеру. До таких принципів можна віднести такі: принцип індивідуального підходу в навчанні, принцип доступності, принцип позитивного емоційного фону навчання. Найбільш повно реалізується гуманістичний характер навчання при індивідуальному підході до курсантів (студентів, слухачів). Один зі шляхів гуманізації полягає в адаптивних системах навчання. Надійним помічником викладача у справі гуманізації навчання через підвищення його доступності є актуалізація опорних знань перед засвоєнням, а також діагностика правильності засвоєння й розуміння. Актуалізувати опорні знання – значить оживити, відновити в пам'яті раніше вивчені факти-зведення і поняття, що будуть потрібні для оволодіння новим матеріалом. Тільки в цьому випадку нова інформація «ввійде в зчеплення» із системою наявних знань. Розрізняють пасивну й активну актуалізацію. Пасивна полягає в тому, що викладач сам нагадує курсантам (студентам, слухачам) раніше вивчене, котре буде потрібне

для оволодіння новим матеріалом. При активній актуалізації курсанти (студенти, слухачі) одержавдання, виконуючи які, самі відновлюють (приють) опорні знання. Не слід забувати педагогу таку гуманістичну функцію, як надання курсантам (студентам, слухачам) впевненості у власній силі.

Основа впевненості людини в успішності діяльності становить, головним чином, позитивний досвід попередньої аналогічної діяльності. Тому, мобілізуючи курсантів (студентів, слухачів) на виконання важливої, чужої, чужої, чужої діяльності, викладачу варто змістити свої «тилові позиції» шляхом видачі їм певних завдань індивідуального характеру. У певній ситуації успіху важливе значення має особистий зворотний зв'язок, тобто та інформація, яку отримує людина щодо успішності окремих її дій, своєї діяльності. Канали одержання такої інформації у процесі навчання дуже різноманітні.

Гуманізація системи освіти, на наш погляд, не передбачає такої її організації, що спрямована на формування творчої особистості й орієнтована на її індивідуальності кожної молодої людини.

Гуманізація характеризує процес викладання, орієнтований на повагу до людської гідності куди (студента, слухача) активізацію його навчальної діяльності як суб'єкта навчання. Гуманізація містить у собі мобілізацію таких ресурсів курсантів (студентів, слухачів), як воля, прагнення, знання й у досягненні поставлених цілей [12, с. 5].

У вищому навчальному закладі МНС України кожній приділяється значна увага гуманізації виховного процесу, яка означає, що в центр виховання покладається людина як найвищу цінність, про її вибір видів, форм, методів, змісту діяльності пріоритет її особистих інтересів над колективними.

На наш погляд, охоплення проблеми гуманізації не буде повним, якщо його обмежити у розумінні її «людиновідповідності» викладанням педагогічної інформації, яка використовується в освітньому процесі, (наприклад, насичення гуманітарними предметами) та тих культурних цінностей людини, що формуються в освіті. Гуманістичними адекватними становленню різних граней духовної особистості також мають бути педагогічна техніка педагогічне спостереження і педагогічна оцінка.

Висновки та перспективи подальших досліджень проблеми. Отож у змісті освіти, педагогічних концепціях спостереження за ходом освітнього процесу, педагогічних технологіях та оцінці відтворити ті їх компоненти, котрих бракує і котрі впливають на розвиток суб'єктивності, унікальності особистості учасника навчально-виховного процесу. Оновлюючи освітній зміст, технології, оцінки, об'єктивно дивитись на них з точки зору гуманістичного потенціалу, спроможності формувати та адекватно оцінювати відповідні духовні людські якості.

Список використаних джерел:

1. Баранников В. П. Гуманитарное и техникостское образование: формирование личности / В. П. Баранников // Гуманитаризация образования в технических вузах. – М., 1981.
2. Барно О. Демократизация та гуманізація вищої освіти: заповідь формування високопрофесійного спеціаліста XXI століття / О. Барно // Імідж сучасного педагога. – 2003. – № 5–6. – С. 6–12.
3. Берулава М. Н. Состояние и перспективы гуманитаризации образования / М. Н. Берулава // Педагогика. – 1998. – № 1.
4. Добрускин М. Е. Концептуальные основы гуманитаризации высшего технического образования / М. Е. Добрускин // Гуманізація та гуманітаризація вищої технічної освіти: зб. наук. праць Всеукр. метод. конференції. – Харків, 2000. – С. 5–6.
5. Добрынин В. И. Теоретические и практические основы гуманитаризации высшего образования / В. И. Добрынин // Гуманитаризация высшего образования. – М., 1981.

